

NOLANUL GIORDANO BRUNO

Autor: Cristina COTRUȚĂ

Conducător științific: dr. conf. univ. Ecaterina LOZOVANU

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: În articolul dat am reflectat asupra concepțiilor filosofice înaintate de Giordano Bruno pe parcursul vieții sale. Accentul este pus pe concepția panteistă și pe viziunea asupra problemei cosmologice, în înaintarea cărora Bruno dă dovadă de o profundă înțelegere și abordare filosofică. Aceste două concepții reușesc să sfideze ideile care persistau în perioada bruniană, ideile propagate de biserică privitor problemei apariției lumii, idei apărute în urma unei revelații divine (sau cel puțin așa susținute de biserică). Conform acestora, lumea este creația Lui Dumnezeu, Unic și Atotputernic. Giordano Bruno subliniază cu iscusință și fără frică concepțiile sale filosofice referitor la această problemă și îndrăznește să sfideze puternicile fețe bisericești prin afirmațiile și scrierile sale non-religioase, considerate de majoritatea ca fiind ateiste și eretice, potrivit cărora, singularitatea lumii în care trăim și a Lui Iisus Hristos este pusă la îndoială.

Cuvinte cheie: nolan, concepție panteistă, problemă cosmologică, docetism, principiu al existenței, infinit, materie.

Giordano Bruno a fost unul din filosofii italieni ai secolului XVI, continuatorul operei lui Copernic. El a fost descris ca fiind un martir a gândurilor libere și un susținător a viziunilor moderne asupra universului, fiind vînat în întreaga Europă de către Inchiziție, pentru convingerile sale și ars pe rug în cele din urmă prin intermediul unui proces de judecată imparțial și incorect.

Activitatea filosofică a lui Giordano Bruno l-a transformat într-un simbol al intoleranței autorităților în fața noilor idei, idei care contrazic concepțiile despre lume și univers apărute în trecut. Anume datorită acestui lucru, tema dată reprezintă un real interes pentru societatea modernă, în care progresul este iminent și prin intermediul căruia tindem să ne construim un viitor propice existenței.

Una din principalele teme abordate în opera filosofică bruniană este problema cosmologică. Potrivit lui Aristotel și Platon, universul nu era altceva decît o sferă finită. Stelele imobile făceau parte din această sferă celestă, fixate toate la o distanță egală de Pămîntul imobil, care reprezenta centrul sferei. În același timp, lua amploare concepția religioasă, care nega cu vehemență posibilitatea înțelegerii apariției universului din punct de vedere științifico-filosofic.

Bruno a fost primul care a făcut un pas înainte și a demonstrat neconcordanța dintre ideile predecesorilor săi și concepțiile propăvăduite de către biserică, potrivit căreia lumea a fost creată de către Dumnezeu, idee prezentată ca fiind o revelație divină. Prin aceasta, biserica urmărește să convingă pe oameni să se resemneze în fața acestei presupuse idei divine și să renunțe la cunoașterea adevărului. Bruno însă susținea o cu totul altă idee, contrar bisericii. În lucrarea sa "Despre infinit, univers și lumi", Bruno demască lipsa de temei științific al vechilor teorii asupra universului și caută să demonstreze imensitatea lui; că lucrurile nu pot fi cunoscute decît prin intermediul judecății și nicidecum în totalitate prin intermediul simțurilor.

Această opinie, puternic înrădăcinată în mintea filosofului italian a servit drept cauză a viitoarelor nedreptăți și în final a sfîrșitului tragic al vieții sale.

În esență, Bruno acceptă teoria lui Copernic și neagă limitele presupuse și susține existența unui univers infinit și dechis. În lucrarea sa "Despre cauză, principiu și unitate", scrisă în 1584, el afirmă existența unei substanțe unice care stă la baza tuturor lucrurilor, substanță ce formează universul, așa numita „aer pur”, care nu oferă rezistență obiectelor. Mai mult ca atît, Nolanul abandonează cu desăvîrșire ideea unui univers ierarhizat. Pămîntul era doar un simplu corp ceresc, la fel ca și Soarele. Totodată, el afirma că universul este omogen, alcătuit din în totalitate din cele patru elemente fundamentale: apa, aerul, pămîntul și focul și abandonează concepția potrivit căreia stelele sunt compuse fiecare în parte din elemente proprii. Spațiul și timpul erau concepute ca fiind infinite. În viziunile sale nu era loc pentru noțiunile și dogmele creștine despre creația divină și Judecata de Apoi. Prin aceasta, Bruno sfidează și răstoarnă concepția care domină pînă atunci, potrivit căreia lucrurile existente ar avea la bază Forța divină. Conform ideii sale, chiar dacă coborînd pe această scară a naturii, noi descoperim o substanță dublă-una spirituală și alta corporală, în ultimă instanță însă atît cea dintîi, cît și cealaltă se reduc la o singură existență și o singură rădăcină. Astfel el reia și dezvoltă materialismul ginditorilor din antichitate, contrar ideilor idealiste a bisericii. Bruno consideră că materia nu este creată de cineva din afară și este independentă de conștiința oamenilor. El susține că universul este alcătuit în întregul său dintr-o infinitate de lumi, nesfîrșit de mari. Lumea infinită în care trăim, noi oamenii, arată Bruno, a fost creată de ea însăși înaintea oricărei ființe. Nu există nici o ființă pe lume care

să se fi născut înainte de lume. Pentru a se naște o ființă oarecare, trebuie să existe înaintea sa altcineva care să dea naștere. Deoarece înaintea apariției lumii nu a existat nimeni care s-o creeze, din nimic nu putea să ia naștere decât nimic. De îndată ce lumea s-a creat, ea nu mai poate să dispară, fiindcă ceva care deja există nu se poate transforma în nimic. Postularea infinității universului constituie pentru Nolan fundamentul care-i permite relativizarea mărimilor fizice. Firește, gânditorul italian datorează foarte mult în această privință predecesorilor săi, care i-au deschis calea în această direcție. Dacă Nicolaus Copernic n-ar fi demonstrat mișcarea pământului, reflexiunea sa asupra universului nu ar fi fost decât o ipoteză printre atâtea altele, o anticipație genială, și nicidecum o certitudine. Marele astronom polonez nu i-a oferit decât terenul pentru a discuta caracterul infinit al universului, căci izvorul era mai degrabă de origine cusaniană, dar calculele lui Copernic i-au sugerat ideea că Pământul nu este centrul lumii. De aici, Nolanul a purces la relativizarea locului, precum și la o relativizare a mișcării. Concluzia la care vreau să ajung este aceasta: că faimoasa și obișnuita ordine a elementelor și a corpurilor lumesti este un vis și o închipuire goală, deoarece ea nu este confirmată de natură, nici nu este dovedită și nu poate fi argumentată și nici nu este posibilă și nu poate fi realizată în act. Raporturile acestea există pentru fiecare din aceste lumi în parte, care sînt în univers, conform Nolanului. Așadar, prima cucerire a gândirii lui Giordano Bruno în această privință, rămîne conceperea unui univers deschis și infinit, univers plin de dinamism și viață.

Pentru Bruno nu există o forță aflată în afara universului care să-l conducă. Această forță există chiar în univers. "Motorul divin", considerat de scolastici ca existent în afara lumii și care o pune în mișcare este inexistent pentru Bruno; el nu există decât în imaginația celor care caută această forță în afara lumii.

Conform bisericii, care susținea teoria existenței unei Forțe divine ce creează și controlează acest univers, schimbările care le suferă lucrurile ce alcătuiesc lumea stau în afara lor, sunt independente de individ, dar Bruno găsește cauza acestor schimbări în însăși lucruri, mai exact în substanța unică și simplă (materia), care se află la baza tuturor lucrurilor, adică materia reprezintă principiul suprem al existenței.

Astfel, treptat are loc închegarea concepției panteiste a filosofului, care l-a categorizat în cele din urmă ca fiind un om cu capacități extraordinare, înțelepciune infinită, dar fără nici o urmă de credință .

Bruno accepta ideea predecesorului său, Lucrețiu, care vedea un univers din atomi în continuă mișcare, dar în spatele acestei mișcări, vede o unitate mult mai coerentă, în care materia și spiritul etern sunt ambii expresia a uneia și aceeași substanțe divine.

Bruno accepta materia (elementul pasiv) și spiritul (elementul activ) ca substanțe separate, dar ambele erau elemente primordiale ale uneia și aceleiași substanțe ce stă la baza existenței. Dacă la majoritate gânditorilor din epoca Renașterii, la neoplatonicieni în special, separațiunea rămîne fundamentală între sufletul lumii și materie (chiar dacă unul din cei doi termeni informează pe celălalt în modul cel mai intim), la Bruno, în însăși interiorul substanței vedem determinîndu-se cele două principii complementare, datorită cărora filosoful scapă de tautologia permenidiană "Unul este unul." Se poate de afirmat că substanța, atunci cînd este privită din punct de vedere al mișcării, apare ca un ansamblu de activitate și pasivitate, iar dacă este privită din punct de vedere al eternității, atunci aceste opoziții nu mai au decât o semnificație relativă, întrucît " natura își unește, își înfășoară toate mediațiunile și toate distincțiile". Dar dacă principiile opuse își asumă astfel un aspect pozitiv, înseamnă că nu se mai poate face abstracție de dualitatea lor atunci cînd este studiată natura în conținutul și dezvoltarea sa. Numai de cît și una și alta (substanța materială și cea spirituală) se reduc la aceeași ființă și la aceeași rădăcină. Firește, în filosofia bruniană există aspecte contradictorii, din cauza cărora elementele de materialism prezente în opera Nolanului apar ca deficitare și imperfecte, dovadă accentul pe care el îl pune pe incorporealitate în defavoarea corporalității, dar acest lucru este analizat mai târziu. În cele ce urmează, revin la concepția sa panteistă.

Conform filosofiei bruniene, absolut totul avea suflet. Dumnezeu anima și armoniza fiecare lucru într-un tot universal.

În concluzie, Bruno susținea ideea că Creatorul și creația sunt unul și același. Datorită acestei concepții, clericii l-au desemnat ca fiind un panteist convins.

Teologia creștină apăra ideea Trinității, prin care Dumnezeu exista ca trei identități - Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh - și că toate trei constituie un singur Dumnezeu. Respectiv, Iisus era una din cele trei manifestări ale lui Dumnezeu, și anume-Fiul, adică Iisus era Dumnezeu. În contrariu, Bruno susținea că Trinitatea reprezintă trei fețe ale Lui Dumnezeu, dar că Dumnezeu nu ar fi existat în exclusivitate în una din aceste trei forme, deoarece Dumnezeu se află în toate și peste tot, datorită faptului că tot ceea ce ne înconjoară face parte din materia primordială.

Iisus nu avea întru chipare fizică, ci doar iluzorie, care ar reprezenta unealta prin care Universul (adică Dumnezeu) ar comunica legile și ar ghida oamenii spre unitate. Această concepție ia naștere din concepția cosmologică a lui Giordano Bruno, prin care universul este infinit și alcătuit dintr-o infinitate de lumi. El

susținea că Pământul nu este altceva decât una din lumile ce alcătuiesc infinitul, fără a fi deosebit prin ceva anume, iar prezența Lui Dumnezeu (ca trup fizic) doar în lumea noastră nu era logică. Acest lucru putea fi explicat doar prin concepția conform căreia Iisus nu avea corp fizic, ci era doar o întruchipare iluzorie.

O altă concepție filosofică a Nolanului a fost concepția cu privire la contrarii. Bruno vedea în lucruri existența unei tendințe spre contrar. După părerea sa, contrariile din lucruri coincid. În viața practică, aceasta poate fi dezvăluită printr-un exemplu banal la prima vedere: căldura puternică produce arsuri asemănătoare cu cele produse de un frig puternic.

Bruno spune: ”Cine nu vede că unul singur este principiul morții și al nașterii? Sfirșitul a ceea ce moare nu este oare începutul și principiul a ceea ce se naște? Desigur, dacă ne gândim bine, vedem că moartea nu este altceva decât o naștere, iar nașterea nu este altceva decât o moarte; iubirea este ura și ura este, în definitiv, iubire. Ura a ceea ce îți este contrar este iubirea a ceea ce ți se potrivește; iubirea unui lucru este ura celuiilalt.

Astfel, în aceste aspecte generale s-a conturat concepția privitor la contrarii a filozofului italian, care a fost apreciată de o serie de filozofi, printre care și Hegel.

Cred că este inutil de menționat faptul că teoriile lui Bruno au contrazis toate învățăturile catolice și că el a fost acuzat de blasfemie, eretism și docetism. Bruno a fost arestat și judecat. El s-a apărat recunoscând că a făcut greșeli teologice minore, dar punând în evidență caracterul mai degrabă filosofic decât teologic al doctrinelor sale. Procesul părea că intrase pe un făgaș favorabil lui Bruno, dar Inchiziția de la Roma a cerut extrădarea sa, iar pe 27 ianuarie 1593, savantul a fost întemnițat la palatul roman Sant’Uffizio. Procesul de la Roma a durat șapte ani. La început, Bruno s-a apărat, negînd orice interes pentru problemele teologice și reafirmînd caracterul filosofic al speculațiilor sale. Apoi a făcut o încercare disperată de a demonstra că teoriile sale nu erau incompatibile cu concepția creștină despre Dumnezeu și creație. Inchizitorii însă i-au respins toate argumentele. În timpul procesului de judecată, Bruno a spus acuzatorilor săi: ” În pronunțarea sentinței mele, frica voastră este mai mare decât a mea, care o aud.” A fost ars pe rug pe data de 19 februarie 1600 în Campo de Fiori, după ce trupul său a fost tîrîit gol pe străzile Romei. În 1889 are loc inaugurarea statuii sale în aceeași Campo de Fiori, în semn de respect pentru marele filosof italian, iar ulterior, filosofia marxistă a apreciat latura materialistă a gîndirii lui Bruno, socotindu-l printre cei mai de seamă dialectici din perioada Renașterii.

Teoriile lui Bruno au influențat știința și filosofia secolului al XVII-lea și începînd cu secolul al XVIII-lea, au fost preluate de mulți filosofi moderni. Ca simbol al libertății de gîndire, a inspirat mișcările liberale europene din secolul al XIX-lea, mai ales pe Risorgimento italian (mișcarea pentru unitate națională și politică).

A fost interesat de atît de multe domenii, încît cercetătorii actuali nu cad de acord în ce privește semnificația principală a operei sale. Viziunea lui cosmologică anticipează cîteva aspecte fundamentale ale concepției moderne despre univers; ideile sale etice, care se opun eticii ascetice religioase, trimit către activismul umanist modern; iar idealul său de toleranță religioasă și filosofică i-a influențat pe gînditorii liberali. Pe de altă parte, personalitatea sa impetuoasă și interesul său pentru magie și ocultism au dat naștere multor critici. Însă Bruno rămîne una dintre cele mai importante personalități din istoria gîndirii apusene și un precursor al civilizației moderne.

În cele expuse mai sus, ați putut regăsi și cunoaște succint cele mai de seamă concepții filosofice ale marelui filosof italian, Giordano Bruno. Desigur, opera sa este mult mai vastă și profundă, cu aspecte asupra cărora filosofii contemporani meditează și continuă să găsească idei pentru societatea noastră, aflată în plin progres științific, religios și economic. Opera lui Bruno ne demonstrează că teama de a exista ca individ, cu concepții proprii, fie ele și greșite pe alocuri este inutilă, efemeră, iar cel ce nu este în stare să-și susțină ideile, care îl conturează ca personalitate, nu este altceva decât un simplu pion în acest univers dominat de puteri. Asemeni multor oameni de știință din timpurile istoriei civilizației umane, Bruno a suferit puternic pentru ideile sale, pentru soluțiile înainte în scopul soluționării problemelor fundamentale în acele etape ale existenței. El a înfruntat cu demnitate și convingere o societate dornică de sînge, societate ridicată în baza concepțiilor teologice înaintate de biserică și a reușit să-și facă simțită și temută propria-i personalitate.

Un singur lucru rămîne în final, și anume ca fiecare din voi să mediteze și să se întrebe dacă este gata să accepte chiar și crîmpeie din gîndirea filosofică a Nolanului, fără a fi restrîns de judecata societății sau de frica de a se deosebi de tot.

Bibliografie

1. Raveica Titus, *Giordano Bruno (Viața și activitatea)*. Junimea, Iași, 1974.
2. Enache Ion, *Giordano Bruno*. București, 1962.
3. John Kessler, *Giordano Bruno: The Forgotten Philosopher*. Asociația raționalistă, 1900.